

**POUZDANOST (VJERODOSTOJNA PREZENTACIJA) KVALITETA FINANSIJSKIH
IZVJEŠTAJA SA OSVRTOM NA TRŽIŠTE KAPITALA CRNE GORE**

**RELIABILITY (ACCURATELY PRESENTATION) OF THE QUALITY OF FINANCIAL
REPORTS WITH EMPHASIS ON THE CAPITAL MARKET OF MONTENEGRO**

ANA LALEVIĆ FILIPOVIĆ,
Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet Podgorica

Abstract: *Qualitative characteristics of financial statements are the key assumptions of construction, functioning and maintaining of sound economic and financial system of any economy. Therefore, the main objective of financial statements (according to a new Conceptual framework of financial statements 2010) is to provide financial information about an entity that is the subject of reporting, because the information is necessary for investors (both existing and potential), lenders and creditors in order to make adequate decisions concerning the financing of a given entity. In this sense, high or satisfactory quality of financial reporting is a process which influences numerous factors, where we believe that successful implementation of this process necessarily depends on the continuous and concerted cooperation activities not only between the authorities and professional accounting associations, but also between accounting professionals and final users. Therefore, reliability (accurately presentation) as a primary characteristic of financial statements and it is substantially determined by the audit, which results in the form of expressed opinions which is (or should be) the secure basis for making strong system of financial markets and economy of every society. Because of the significant effects that produce the quality of financial reports, Montenegro has recognized the importance of the same, so the last few years has intensified efforts of relevant institutions in the direction of improving the financial reporting environment. Proceeding from this, the paper will analyze from several perspectives, and assess the reliability (accurately presentation) of financial statements in the capital market of Montenegro and give some recommendations with a view to improving the environment of financial reporting and the creation of database users (internal and external) to mitigate the risk business and financial decision-making.*

Key words: *quality of financial reporting, reliability, auditing, financial markets, Montenegro.*

Abstrakt: *Kvalitativne karakteristike finansijskih izvještaja su ključne pretpostavke izgradnje, funkcionisanja i očuvanja zdravog ekonomskog i finansijskog sistema bilo koje privrede. Stoga je glavni cilj finansijskih izvještaja opšte namjene (prema novom Konceptualnom okviru finansijskog izvještavanja 2010) je da pruži finansijske informacije o subjektu koji je predmet izvještavanja kako bi koristile investitorima, kako postojećim tako i potencijalnim, kreditorima i povjericima da donesu ispravne odluke o davanju sredstava predmetnom subjektu. U tom smislu, stvaranje visokog ili pak zadovoljavajućeg kvaliteta finansijskih izvještaja je proces koji opredjeljuju brojni činioci, pri čemu smatramo da uspješna realizacija navedenog procesa, nužno zavisi od kontinuirane i uskladene saradnje aktivnosti na relaciji ne samo državni organi i profesionalne računovodstvene asocijacije, nego i nosilaca računovodstvene profesije i krajnjih korisnika. Stoga pouzdanost (vjerodostojna prezentacija), kao primarna karakteristika finansijskih izvještaja je u značajnoj mjeri opredijeljena od strane revizije, čiji je rezultat izražen u formi mišljenja i koje (bi) treba(lo) da bude sigurnosna osnova odlučivanja i kreiranja snažnog sistema finansijskih tržišta i ekonomije svakog društva. U tom smislu, zbog značajnih efekata koji produkuje kvalitet finansijskih izvještaja, Crna Gora je prepoznala značaj istih, tako da je posljednjim nekoliko godina intenziviran napor nadležnih institucija u pravcu unapređenja okruženja finansijskog izvještavanja. Polazeći od navedenog, u radu će se sa nekoliko aspekata analizirati, odnosno ocijeniti pouzdanost (vjerodostojna prezentaciju) finansijskih izvještaja na tržištu kapitala Crne Gore i dati određene preporuke sa namjerom unapređenja okruženja finansijskog izvještavanja i stvaranja baze korisnicima (internim i eksternim) za ublažavanje rizika poslovno-finansijskog odlučivanja.*

Ključne riječi: *kvalitet finansijskih izvještaja, pouzdanost, revizija, finansijsko tržište, Crna Gora.*

1. Uvod

U savremenim uslovima privređivanja preduzeće predstavlja entitet koji stupa u poslovne interakcije sa velikim brojem drugih preduzeća, tako da je očito prisutan porast velikog broja transakcija poslovne i neposlovne prirode. Navedene transakcije dobijaju obilježje računovodstvenih trenutkom evidentiranja u poslovnim knjigama. Računovodstveno-komunikacioni tok, za koji je odgovoran menadžment preduzeća treba da obezbijedi finansijske izvještaje koji će sa svojim kvalitativnim atributima biti u mogućnosti da odgovore na informacione zahtjeve njegovih korisnika, dok vjerodostojnost istih treba da potvrdi ili opovrgne revizor. Zapravo, cilj finansijskih izvještaja opšte namjene (prema novom Konceptualnom okviru finansijskog izvještavanja 2010) je da pruži finansijske informacije o izvještajnom entitetu kako bi koristile investitorima, kako postojećim tako i potencijalnim, kreditorima i povjericima da donesu ispravne odluke o davanju sredstava izvještajnom entitetu. Zato je neophodno sa dolazećim talasom promjena da zainteresovana javnost posjeduje pouzdane (vjerodostojno prezentovane), blagovremene, relevantne, uporedive instrumente za izvještavanje usklađene sa Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI) kao i sa Direktivama Evropske unije (EU). Samo na taj način takvi mogu da posluže kao osnova za vrednovanje jednog privrednog sistema, donošenje odluke o kupovini/prodaji akcija, sagledavanju i smanjenju finansijskog i operativnog rizika i neizvjesnosti prilikom razmatranje i izbora između više investicionih mogućnosti, odnosno globalno mogu uticati na poboljšanje investicione klime na finansijskom tržištu.

Značaj stvaranja visokog (pa čak i zadovoljavajućeg) kvaliteta finansijskog izvještavanja, danas privlači naročitu pažnju cjelokupne naučne i profesionalne javnosti, posebno zbog velikih skandala koji su krajem prošlog i početkom ovog vijeka izazvali lavinu propasti velikih kompanija na svjetskom tržištu, pa se čak isti smatraju i inicijalnom kapislom II velike Ekonomske krize. Stoga, u ovom radu, akcenat će biti stavljen na pouzdanosti (vjerodostojnoj prezentaciji), kao primarnoj odrednici kvaliteta finansijskog izvještavanja sa aspekta korisnika, kao i na mogućnost njenog unapređenja u trenutnim ekonomskim uslovima privređivanja.

Ističemo da je problematika o kojoj se želi govoriti, tim prije značajnija uzme li se za analizu privreda ekonomije Crne Gore koja je posebno, posljednjih decenija pretrpjela značajne promjene, kao što su masovna vaučerska privatizacija (MVP), osnivanje privatizacionih fondova, razvoj berzi i uopšte ekspanziju tržišta kapitala. Da li, i u kojoj mjeri (su) se investitori prilikom odlučivanja o investiranju u HOV određene kompanije oslanjaju (li) na informacije dobijene od strane finansijskih izvještaja, kako i kako je moguće ocijeniti pouzdanost (vjerodostojnu prezentaciju), kao centralnu karakteristiku finansijskih izvještaja na tržištu kapitala Crne Gore su neka od pitanja na koja će se pokušati dati odgovor. Smatramo da je aktuelnost problematike veoma velika i značajna, budući da se tržište kapitala Crne Gore praktično nalazi u fazi razvoja, kao i zbog činjenice da je u tom relativno kratkom periodu pretrpjelo brojne turbulencije uslovljene posebno Ekonomskom krizom kao i potrebom njegove institucionalne uređenosti (u januaru. 2011.godine formirana je jedinstvena Montenegroberza AD).

Na kraju, u procesu sagledavanja pouzdanosti (vjerodostojne prezentacije) kvaliteta finansijskog izvještavanja na tržištu kapitala Crne Gore, uzeli smo u razmatranje revizorske izvještaje kotirajućih kompanija na A i B listi (rasploživih iz nekoliko izvora), uz napomenu da i bez obzira na zakonsku obaveznost datih kompanija u pogledu transparentnosti i blagovremenosti finansijskog izvještavanja, nijesmo bili u mogućnosti da u analizu uključimo revizorske izvještaje svih kotirajućih kompanija, nego smo koristili uzorak od 22 kompanije, čime su (pretpostavljamo) stvorena i određena ograničenja u pogledu objektivnosti iskazivanja sopstvenog suda.

2. Kvalitativne karakteristike finansijskih izvještaja

Kada se govori o kvalitetu kao osnovnom obilježju finansijskih izvještaja, važno je naglasiti da je kvalitet mjerodavno posmatrati jedino sa aspekta korisnika finansijskih izvještaja, u smislu da li su njihova očekivanja u vezi sa zadovoljenjem informacionih potreba ispunjena ili ne (Šaponja, Dmitrović, Milutinović, 2010, s.73), budući da zadovoljni korisnici predstavljaju najbolju potvrdu njihovog kvaliteta. Stoga, najznačajnija karakteristika kvaliteta finansijskih izvještaja proizilazi iz njihove materijalnosti (pored forme), pri čemu takođe kvalitet istih može biti određen sa aspekta nekoliko kriterijuma (Malinić 2006, s.A 311-A 312). U tom kontekstu, osnovni cilj i razlog sprovođenja procesa harmonizacije i standardizacije u oblasti računovodstvenog izvještavanje jeste da omogući ostvari-

vanje optimalne ravnoteže između potreba korisnika za informacijama i prezentovanja sadržaja istih. Zapravo investitorima je neophodan (pa ga stoga i zahtijevaju) jedinstveni sistem kvaliteta finansijskog izvještavanja, koji će doprinijeti *razumljivosti, relevantnosti i pouzdanosti (vjerodostojnoj prezentaciji)*, odnosno omogućiti procijenu izgleda i perspektive njihovih ulaganja i poslužiti kao osnova za sagledavanje efikasnosti upotrebe kapitala kao i budućeg poslovnog potencijala, zatim *uporedivosti* u prostoru i vremenu kako bi se mogle dati valjane ocjene o efektima uloženog kapitala. Polazeći od navedenog, uz uvažavanje činjenice da postaju sve uočljivije i neizostavne pojave koje kreiraju trendovi u samom okruženju finansijskog izvještavanja, neophodno je bilo u oblasti računovodstvenog izvještavanja stvoriti opšteprihvaćeni instrument, kojim bi se riješili problemi u međunarodnom komuniciranju na globalnom nivou (Novičević 2004, s.15) i koji bi doprinio da se procjena i objelodanjanje računovodstvenih informacija, kao i njihova dostupnost vrši na opšteprihvaćeni način. Navedeni instrument je konstituisan u formi MRS/MSFI i Međunarodnih standarda revizije (MSR).

Revidirani Konceptualni okvir finansijskog izvještavanja 2010. ne samo da mijenja cilj finansijskog izvještavanja, nego uvodi određene novine u domenu njihovih kvalitativnih obilježja. Naime, dok je prema starom Konceptualnom okviru finansijskog izvještavanja jednak značaj dat svim kvalitativnim karakteristikama (razumljivost, važnost, pouzdanost i uporedivost), novi revidirani Konceptualni okvir dijeli kvalitativne karakteristike na fundamentalne (relevantnost i vjerodostojna prezentacija (ranije pouzdanost) i one koje treba da unaprijede fundamentalne karakteristike (uporedivost, pravovremenost, provjerljivost i razumljivost). U nastavku će se dati osvrt na fundamentalnu karakteristiku kvaliteta finansijskog izvještavanja-vjerodostojna prezentacija ili ranije pouzdanost, uz napomenu da ćemo u nastavku rada koristiti naziv iz starog konceptualnog okvira.

2.1 Pouzdanost finansijskih izvještaja u funkciji kvalitetnijeg poslovnog odlučivanja

Sa aspekta upotrebljivosti u procesu poslovnog odlučivanja, pouzdanost kao primarna karakteristika finansijskih izvještaja ima veoma značajnu ulogu. Fer i istinit prikaz obrađenih

transakcija sadržanih u finansijskim izvještajima pretpostavlja njihovo evidentiranje, obradu, odnosno vrednovanje, procjenu i mjerenje koje je usklađeno sa računovodstvenim načelima (Malinić, Lalević Filipović, 2009, s. 31), odnosno MRS/MSFI kao i propisima datim od strane države, tj. internim aktima i uredbama od strane samog preduzeća. Nadalje, pretpostavka ostvarivanja pouzdanosti finansijskog izvještavanja podrazumijeva i poštovanje IFAC-ovog etičkog kodeksa za profesionalne računovođe u funkciji ostvarivanja ciljeva računovodstvene profesije uz postizanje povjerenja i sigurnosti, kao i profesionalizma i kvaliteta računovodstvene usluge. Polazeći od navedenog, da bi bila pouzdana, informacija mora da posjeduje sljedeća obilježja (navedena obilježja usklađena su sa starim Konceptualnim okvirom finansijskog izvještavanja):

- a) *vjerno da predstavi* (odrazi) ekonomski događaj koji je nastao (ili će nastati), a čije mjerenje i priznavanje mora biti izvršeno prema kriterijumima propisanim od strane MRS/MRFI. Ipak ističemo, da ponekad u određenoj mjeri mora biti prisutan i rizik odstupanja od prave vrijednosti. Navedeni rizik proističe otuda što nije podjednaka mogućnost identifikovanja svakog poslovnog događaja čije efekte treba mjeriti, kao i zbog postojanja problema osmišljavanja izbora i primjene tehnika mjerenja i prezentacije informacija koje odgovaraju poslovnim događajima (<http://www.uns.ac.rs/>, ss. 123-125).
- b) *suština ima prioritet u odnosu na formu*, odnosno pri obuhvatanju, evidentiranju i vrednovanju poslovnih transakcija suština i ekonomska realnost će uvijek imati primat u odnosu na njihov pojavni oblik.
- c) *neutralna*, što znači da je pripremljena i prezentovana, odnosno usklađena sa suštinom i generalnim ciljem finansijskog izvještavanja kao i oslobođena bilo kakvih predrasuda lica koje ju je pripremila.
- d) *oprezno odmjerena*, odnosno u cilju sprečavanja precjenjivanja imovine, podcjenjivanja obaveza i utvrđivanje precijenjenog periodičnog rezultata neophodno je biti oprezan i poštovati određena, ustaljena pravila prilikom procjenjivanja i vrednovanja datih računovodstvenih kategorija, tj. pridržavati se načela opreznosti.
- e) *potpunost*, što znači da bi trebalo donosiocima odluke da ponudi kompletne podatke koji su značajni za ispravno investiciono postupanje. Obilježje potpunosti finansijskih informacija će biti obezbijeđeno ne samo kroz relevantnost podataka sadržanih u osnovnim finansijskim izvještajima,

nego i posredstvom napomena koje idu uz njih i čija se elementi objašnjenja smatraju sastavnom i zakonskom obavezom svakog privrednog entiteta. Pored potrebnih objavljivanja, primjena pravila potpunosti kao na njihovom sve većem poštovanju se ne bazira samo na procjeni menadžmenta (kao glavnog i odgovornog za kvalitet i integritet finansijskih izvještaja) i računovođa koji pripremaju finansijske izvještaje, već se sve više insistira od strane učesnika na tržištu kapitala, nezavisnih revizora kao i drugih zvaničnika državnih regulatornih tijela, i sl. (Gray, Needles 2002, p. 183)

Polazeći od navedenog, smatramo da je bitno da naglasimo da revidirani Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje 2010 ne samo da zamjenjuje termin pouzdanost, terminom vjerodostojna prezentacija, nego uvodi određene izmjene suštinske prirode, tako da smatra da bi informacija vjerno prezentovala ekonomske fenomene treba da bude: a) potpuna; b) neutralna; i c) bez materijalno značajnih grešaka. Dakle, nigdje se ne navode kao posebni zahtjevi: a) davanje prednosti suštini u odnosu na formu i opreznost (Škarić-Jovanović, 2011, s.6). Glavni razlog ovakvih suštinskih i strukturnih izmjena u poimanju kvalitativnih odrednica finansijskog izvještavanja proizilazi iz promjene ključnog cilja finansijskog izvještavanja, a koji je podstaknut izmjenama okruženja poslovanja izvještajnog entiteta kao i zainteresovanih korisnika za iste.

Razvoj normativne osnove finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori, usklađene sa normativnom osnovom finansijskog izvještavanja u EU, ima za cilj kreiranje kvalitetnih fundamentalnih i unapeđujućih atributa kvaliteta finansijskog izvještavanja koji će omogućiti nesmetan pristup finansijskim tržištima širom svijeta, a ujedno obezbijediti vjerodostojnu osnovu za donošenje poslovnih odluka. U tom dijelu, Crna Gora je shvatila relevantnost istih, tako da se nakon boravka tima Svjetske Banke 2006.godine i nakon pisanja ROSC-ovog izvještaja priključila dugoročnom regionalnom programu Svjetske banke (The Road to Europe: Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening (REPARIS)) čiji osnovne težnje imaju za cilj stvaranje adekvatnog institucionalnog okvira i transparentnog okruženja u zemljama Jugoistočne i Jugocentralne Evrope.

3. Kvalitet finansijskog izvještavanja na putu pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji

Realizacija strateškog cilja Crne Gore pristupanja i sticanja statusa punopravne članice EU, podrazumijeva ispunjenje određenih pretpostavki, gdje se u domenu računovodstva zahtijeva pokretanje, sprovođenje i realizacija procesa reformi kojim bi se postiglo poboljšanje i usaglašavanje normativne osnove finansijskog izvještavanja u CG sa pravnom regulativnom, odnosno normativnom osnovom finansijskog izvještavanja EU (napominjemo da je u navedenom domenu posebno akcenat stavljen na IV, VII i VIII Direktivu EU). U tom dijelu, jedan od glavnih razloga izmjene i dopune Zakona o računovodstvu i reviziji (ZRR) iz 2005. je njegova neusaglašenost sa *acquis-em* u dijelu koji se odnosi na: a) pripremu menadžment izvještaja, b) polugodišnjeg izvještavanja za kotirane kompanije, c) elektronskog objavljivanja finansijskih izvještaja, d) odobravanje i registracije revizorskih društava, e) pripreme konsolidovanih finansijskih izvještaja i adekvatnog inspekcijskog nadzora i sl. Nove izmjene i dopune date su u ZRR koji je usvojen 2008. godine, i koji sadrži značajna poboljšanja u odnosu na prethodni. Na žalost, tek se odnedavno u Crnoj Gori, vjerovatno i delimično pod uticajem ekonomsko-finansijske krize počeo prepoznavati veliki društveni značaj kako računovodstvene profesije, tako i kvalitativnih karakteristika finansijskog izvještavanja. Realno je u perspektivi očekivati da će se kroz određene mjere, najvećim dijelom Vlade pokrenuti, unaprijediti i uskladiti postojeći obrazovni programi i programi profesionalne obuke posebno računovođa. Takođe, očekuje se da će se shvatiti da bez poštovanja IFAC-ovog etičkog kodeksa za profesionalne računovođe, koji je odraz procesa regulacije i samoregulacije u okviru računovodstvene profesije nema niti može postojati pouzdana osnova za donošenje profesionalnog suda ni od strane revizora.

Na drugoj strani, ekspanzija tržišta kapitala u Crnoj Gori nastala je kao prirodna posljedica procesa MVP, tranzicionog procesa, odnosno težnje ka izgradnji zdrave tržišne ekonomije. Do nedavno (do 1.januara 2011) na crnogorskom tržištu su samostalno egzistirale dvije berze, što je stvaralo priličnu konfuziju među investitorima, kao i ulivalo nepovjerenje u sam finansijski sistem. U težnji ka izgradnji i očuvanja stabilnosti i povjerenje u same regulatorne institucije kao i finansijske temelje crnogorskog tržišta kapitala, dolazi do integracija berzi, tako da od januara 2011. postoji i funkcioniše jedinstvena Montenegroberza a.d. U periodu nastojanja izgradnje čvr-

stih osnova navedenog tržišta, bilo je neophodno svim zainteresovanim korisnicima (posebno postojećim i potencijalnim investitorima) obezbijediti realnu, vjerodostojnu i čvrstu informacionu podlogu na osnovu koje bi bili u mogućnosti da donose što racionalnije poslovne-finansijske odluke.

Evidentno je da Crna Gora u cilju stvaranja što pouzdanije osnove i unapređenja kvaliteta finansijskog izvještavanja, danas ima sigurnije temelje koji se izgrađuju posredstvom određenih zakona (Zakon o računovodstvu i reviziji, Zakon o privrednim društvima, zakoni iz oblasti ekonomsko-finansijske i poreske regulative i sl.), kao i podzakonskih akata (uredbe, pravilnici, i sl) koji se donose na osnovu temeljih zakona računovodstvene regulative od strane nadležnih ministarstava (Ministarstva finansija). Takođe je bitno istaći, da zakonski računovodstveni okvir CG još nije dostigao onaj stepen razvoja koji je prisutan u ekonomski razvijenim zemljama, pa se u nastojanju potpunog usaglašavanja sa Aeguis Communautaire u Crnoj Gori čine kontinuirani naponi. U tom smislu, dat je predlog Zakona o izmjenama i dopunama ZRR u 2011. godine (<http://www.mf.gov.me/organizacija/racunovodstvo-i-revizija/101696/>, s.1-4) sa namjerom otklanjanja nedostaka postojećeg, posebno u dijelu koji se tiče nadležne institucije (organa) kojoj se dostavljaju finansijski izvještaji, roka dostavljanja i sl. Zapravo, zbog uočenih anomalija finansijskog izvještavanja, posebno u dijelu njegove transparentnosti predlog Zakona o izmjenama i dopunama ZRR u članu 3, tačka (2) ističe da su "*Pravna lica dužna da dostavljaju finansijske izvještaje u papirnoj i elektronskoj formi Poreskoj upravi najkasnije do 31 marta tekuće, za prethodnu godinu*" i (4) *Bilans stanja i bilans uspjeha objavljuju se na internet stranici Poreske uprave.*" Dakle, ne samo da je promijenjen organ kome se dostavljaju finansijski izvještaji i koji ih na svojoj web stranici objavljuje (prema ZRR iz 2008.godine CRPS (Popović, Krsmanović, 2010, s.111-113), član 6) nego je produžen rok za njihovo dostavljanje (prema ZRR iz 2008.godine 28.februar tekuće za prethodnu godinu, član 6).

Namjera ovih izmjena između ostalog ima za cilj povećanje vjerodostojnosti, odnosno kredibiliteta finansijskih izvještaja, odnosno u njihove kvalitativne karakteristike, sa krajnjim efektom stvaranja povjerenja među korisnicima u iste. Stoga se sud o vjerodostojnosti odnosno

kredibilitetu instrumenata za finansijsko izvještavanje iskazuje od strane nezavisnog revizora.

3.1 Revizija kao pretpostavka unapređenja okruženja finansijskog izvještavanja

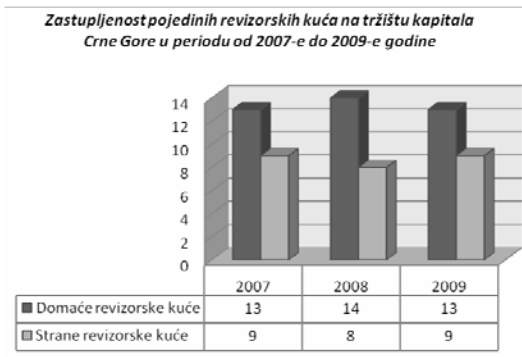
U računovodstvenoj teoriji vlada mišljenje da postoje tri osnovne vrste revizije i to: a) revizija finansijskih izvještaja; b) revizija poslovanja; c) revizija dosljednje primjene zakona i propisa. Pošto je u fokusu naše pažnje investitor kao najznačajniji učesnik na tržištu kapitala, i s obzirom na činjenicu da bi finansijski izvještaji za njega trebali imati karakter „zvijezde vodilje“, to ćemo u nastavku akcenat staviti na reviziju finansijskih izvještaja. Dakle, kako bi finansijski izvještaji zadovoljili svoju osnovnu svrhu, to postupkom revizije treba da bude potvrđena njihova pouzdanost i objektivnost. U tom kontekstu, revizija se smatra postupkom kojim se na najširi i najproduktivniji način vrši ispitivanje računovodstvenih izvještaja i drugih segmenata poslovnog sistema, sa namjerom da se utvrdi tačnost i pouzdanost računovodstvenih podataka (Bogetić, 2004, s.341), kako bi revizoru bilo omogućeno da izrazi mišljenje da li su finansijski izvještaji pripremljeni, u svim bitnim aspektima, u skladu sa utvrđenim pravilima i propisima (<http://www.gov.me/files/1239018029.pdf>, s. 18). Da bi revizor bio u mogućnosti da odgovori zahtjevima revizorske profesije, neophodno je da se pridržava načela koja su precizirana odredbama Međunarodnog revizorskog standarda 200 (Cilj i opšta načela revizije finansijskih izvještaja) kao i određenih normativnih okvira (ZRR, Kodeksa profesionalne etike revizora, drugih propisa i pravila struke i sl.). Na ovaj način je ispunjena svrha revizije finansijskih izvještaja, koja se u najkraćem nalazi u funkciji povećanja vjerodostojnosti, korisnosti odnosno u funkciji obezbjeđenja kredibiliteta korisnika (posebno investitora). Zapravo, revizija finansijskih izvještaja predstavlja svojevrsnu sponu između menadžmenta i korisnika finansijskih izvještaja (prije svega akcionara, investitora) kojima je neophodno nezavisno mišljenje o njihovoj ispravnosti kako bi mogli donositi ekonomske odluke (Parać 2009, s.302-303). U kontekstu navedenog, revizor je odgovoran za otkrivanje značajnih prevara i grešaka u finansijskim izvještajima dok je s druge strane, menadžment odgovoran za sprječavanje prevara i grešaka u finansijskim izvještajima koje se postižu uspostavljanjem i djelovanjem funkcionisanja sistema internih kontrola (Bešvir 2008, s. 120). U nadležnosti odgovornih lica u svim zemljama, pa i u Crnoj Gori je, naime da shvate relevantnost navedene profesije, budući da revizori treba da potvrde vjerodostojnost (realnost i istinitost) instrumenata

za finansijsko izvještavanje, što kasnije treba da posluži kao osnova za vrednovanje jednog privrednog entiteta.

3.2 Revizija u funkciji povećanja pouzdanosti i kredibiliteta finansijskog izvještavanja na tržištu kapitala Crne Gore

U Crnoj Gori pored domaćih kuća za pružanje usluga revizije, postoje i duži niz godina posluju i svjetski renomirane (KPMG, Price Waterhouse Coopers i Deloitte and Touche i ostale). U narednom grafičkom prikazu (grafik 1), daje se osvrt na učešće pojedinih revizorskih kuća na tržištu kapitala Crne Gore u periodu 2007-e do 2009-e.godine, uz napomenu da je analizom obuhvaćeno svega 22 kompanije (od ukupno 37 kompanija (8 kompanija koje se kotiraju na A listi, odnosno 29 kompanija koje su zastupljene na B listi, uz napomenu da su podaci preuzeti sa Montenegroberze AD na dan 11.02.2011.

Grafik 1: Zastupljenost pojedinih revizorskih kuća na tržištu kapitala Crne Gore u periodu od 2007-e do 2009-e godine (A i B lista)

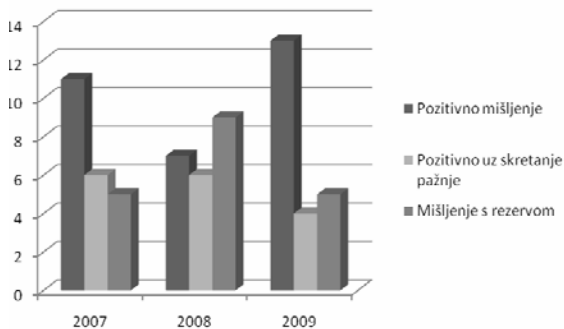
Na tržištu kapitala Crne Gore dominira učešće domaćih revizorskih kuća, koje je iz godine u godinu nepromijenjeno. Zapaža se znatno manja zastupljenost svjetski renomiranih kuća, posebno KPMG i Price Waterhouse Coopers, dok je nešto povoljnija situacija sa Deloitte and Touche. Interesantno je takođe napomenuti, da se eksterna revizija od strane inostranih revizorskih kuća najčešće sprovodi kod finansijskih institucija i osiguravajućih kuća. Ovakva situacija, po pitanju organa koji obavljaju eksternu reviziju može djelimično, posebno od strane inostranih investitora, ulivati nepovjerenje u vjerodostojnost i kredibilitet finansijskih izvještaja, upravo iz

razloga što inostrani investitor ima veću sigurnost u rad i mišljenja svjetskih renomiranih revizorskih kompanija. Međutim, naglašavamo da navedena konstatacija ne dovodi ni u kom slučaju u pitanje rad domaćih revizorskih kuća, ali na neki način daje signal da u narednom periodu, Crna Gora u dijelu profesionalne osposobljenosti kako računovodstvenih tako i kadrova koji se bave poslovima revizije, treba da uloži značajne napore, kako bi eventualne sumnje inostranih investitora bile otklonjene. Zapravo, bitno je da se shvati da dalji razvoj računovodstvene profesije kao i uključivanje Crne Gore u proces računovodstvene harmonizacije i standardizacije u velikoj mjeri zavisi od obrazovnog stanja računovodstvenih kadrova kao i spremnost institucija i kadrova za implementaciju najnovijih tehnoloških dostignuća kao i savremenih računovodstvenih i revizorskih metoda i tehnika.

Međunarodni standardi revizije (ISA 200), naglašavaju da je cilj revizije finansijskih izvještaja da „omogući revizoru da izrazi mišljenje da li su finansijski izvještaji pripremljeni u svim bitnim aspektima, u skladu sa utvrđenim pravilima i propisima“. Stoga jedno od primarnih načela revizije finansijskih izvještaja jeste načelo značajnosti, koje zapravo obavezuje revizora da u postupku revizije finansijskih izvještaja utvrdi da li isti sadrže određene nepravilnosti, bilo u formi grešaka ili prevара, pri čemu se smatra da je greška nenamjernog karaktera, dok prevара namjerni pogrešan prikaz finansijskih izvještaja. Zavisno od značajnosti utvrđene nepravilnosti, nakon postupka provjere ispravnosti finansijskih izvještaja revizor izražava svoje mišljenje, koje može da bude pozitivno, odnosno modifikovano. Zapravo, *pozitivno, tj. mišljenje bez rezerve*, revizor iskazuje u slučaju kada tokom postupka revizije nije otkrio značajne nepravilnosti, odnosno kad su finansijski izvještaji realan i objektivni prikaz finansijskog položaja i rentabilnosti preduzeća, pa su time u potpunosti usklađeni sa kriterijumima revizije. Modifikovane mišljenje revizora može biti iskazano u obliku: *a) mišljenja sa rezervom; b) uzdržavanja od mišljenja; c) negativnog mišljenja. Mišljenje sa rezervom* revizor iskazuje kada u postupku revizije utvrdi da su finansijski izvještaji fer i objektivni prikaz stanja i uspješnosti preduzeća, te da su usklađeni sa profesionalnom, odnosno zakonskom regulativom, izuzev određenih utvrđenih nepravilnosti (ili pozicija). Nadalje, kada u postupku revizije finansijskih izvještaja, revizor utvrdi da postoje određene nepravilnosti ali nije u mogućnosti da ih identifikuje usljed nepostojanja dokaza, to iskazuje svoj stav u formi *uzdržavanja od mišljenja*. Na kraju, kada finansijski izvještaji nijesu usklađeni sa kriterijumom revizije, odnosno onda kada sadrže značajne nepravilnosti, revizor iskazuje *negativno*

mišljenje. Rezultati istraživanja izraženog mišljenja revizora (uzet je uzorak od 22 kompanije, kod kojih je postojala dostupnost izvještaja revizora (bilo na sajtu KHOV bilo na sopstvenom sajtu kompanije ili na neki drugi način)) u Crnoj Gori u periodu od 2007-e do 2009-e. godine ilustruje grafik 2:

Grafik 2: Revizorsko mišljenje kotirajućih kompanija iz uzorka u periodu od 2007-e do 2009-e godine

Naglašavamo, što je i evidentno na osnovu navedenog grafičkog prikaza (grafik 2) da ocjena, da su finansijski izvještaji u svim značajnim odrednicama usklađeni sa utvrđenim i istaknutim okvirom finansijskog izvještavanja, odnosno da realno i objektivno prikazuju finansijski položaj, uspješnost poslovanja i novčane tokove, opada u 2008. u odnosu na 2007, odnosno da je imalo tendenciju rasta u 2009. u odnosu na 2008, tj. u odnosu na 2007. Pretpostavljamo da je velik broj činilaca doprinio ovakvom stanju, pri čemu smo takođe mišljenja da je globalna ekonomska kriza duboko ostavila traga ne samo na stanje tržište kapitala u Crnoj Gori, nego i na samu pouzdanost finansijskih izvještaja kotirajućih kompanija na A i B listi, čime su revizori izrazili znatno veću sumnjičavost na njihov kvalitet (posebno u 2008.godini), odnosno da su postaknuti iskustvom iz prethodne godine (2008), ali i da pod uticajem probuđene svijesti o značaju kvaliteta finansijskih izvještaja, menadžment kompanija pokazuje znatno veću zainteresovanost za poboljšanje postojećeg kvaliteta (pogledati mišljenje revizora u 2009). Takođe, ukoliko se pogleda broj iskazanim mišljenja sa rezervom, zapaža se da su revizori u svim godinama uzetih u analizu uočili određene nepravilnosti, te da realnost i objektivnost pojedinih kategorija i bilansnih pozicija u finansijskim izvještajima koje treba prihvatiti sa rezervom postaje naročito izra-

žen u 2008, kada je zapravo i najmanji broj iskazanih pozitivnih mišljenja.

Na kraju, bez obzira na nadolazeće promjene kao i spremnosti računovodstvene i revizorske profesije da na njih adekvatno odgovori, ipak tradicionalno ukorijenjeni moralni principe ponašanja svakog profesionalnog računovođe ponašanja ostaju nepromijenjeni a oni se ogledaju u očuvanju integriteta i objektivnosti, profesionalnoj osposobljenosti, povjerljivosti i u profesionalnom ponašanju, odnosno u neizvjesnosti kao suštinskom principu etičkog ponašanja revizora. Svi ovi principi moraju biti ostvareni u cjelini, da bi se steklo poverenje i otklonile sve sumnje zasnovanosti finansijskog izvještavanja sa Direktivama EU i MRS-ovima.

4. Zaključak

Težnja ka harmonizaciji računovodstvenog izvještavanja i dobijanje statusa punopravne članice EU zahtijeva stvaranje visokokvalitetnog regulatornog i institucionalnog okvira za računovodstvo i reviziju, pa samim tim i nužnost korjenitih reformi postojeće zakonske i institucionalne regulative i sistema. Cilj je stvoriti iznad svega transparentan i pojednostavljen okvir dimenzija finansijskog izvještavanja prilagođen tranzicionim potrebama crnogorske ekonomije, što potrazumijeva modifikovanje (što je značajnim dijelom do sada i urađeno) pravosnažnih postojećih zakonskih mjera usklađenih sa *acquis communautaire* EU, MRS-om.

U namjeri da ispitamo kvalitet finansijskog izvještavanja na tržištu kapitala Crne Gore, akcenat smo stavili na sagledavanje pouzdanosti (vjerodostojne vrentacije) kvaliteta instrumenata za finansijsko izvještavanje kompanija koje se nalaze na A i B listi, pri čemu smo navedenu odrednicu sagledali sa aspekta izbora revizorskog društva, odnosno uzeli smo u obzir mišljenje revizora smatrajući da je to jedna od veoma značajnih mjera pouzdanosti navedenih kompanija. Shodno navedenom došli smo do zaključka da se nakon 2008-e godine, može zapaziti trend rasta pouzdanosti, bilo uslijed blagog oporavka privrede, bilo uslijed dodatnih izmjena i dopuna Zakona o računovodstvu i reviziji i drugih poboljšanja u pogledu finansijskog izvještavanja, a u skladu sa Strategijom o unaprijeđenju finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori.

Polazeći od istaknutih najznačajnijih segmenata iz dijela zakonskog i institucionalnog okvira na polju računovodstvene regulative, zaključujemo da je na nacionalnom nivou Crna Gora do sada učinila značajne reformske iskorake sa namjerom približavanja i usklađivanja sa evropskim zakonodavstvom,

posebno u dijelu uvođenja određenih mjera nadzora nad računovodstvenom funkcijom, podstakla je primjenu etičkog kodeksa za profesionalne računovođe, kao i pokrenula unapređenje rada profesionalnih računovodstvenih organizacija (Instituta). Naravno da aktivnosti koje su do sada urađene nijesu dovoljne, ali predstavljaju značajan računovodstveni pomak (zakonski i institucionalni) u odnosu na dosadašnju ukorijenjenu praksu.

Literatura

„Analiza finansijskog tržišta u Crnoj Gori“, grupa autora, Radna studija br.10, Sektor za istraživanje i statistiku, Podgorica 2007.

Bešvir, B., Kako čitati i analizirati finansijske izvještaje, RRIF, zagreb, 2008.godine

Bogetić, P.: Analiza bilansa, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 2004. godine

Malinić, S., Karakteristike i kontrola finansijskog izvještavanja, 33 Nacionalna konferencija o kvalitetu, Festival kvaliteta 2006, Kragujevac 10-12 maja, 2006.godine

Malinić, S., Lalević-Filipović, A., Računovodstvo, III izdanje, Ekonomski fakultet u Podgorici, Podgorica, 2009., godine

Novićević, B., Uticaj globalizacije na finansijsko izvještavanje, Zbornik radova XXXV simpozijuma SRRS, zlatibor, maj, 2004.godine

Parać, B.: Poduzetničko računovodstvo i finansijsko izvještavanje, II izmijenjeno i dopu-

njeno izdanje, M.E.P. Consult Zagreb, Visoka škola za poslovanje i upravljanje, Baltazar Adam Krčelić, Zaprrešić, Zagreb 2009. godine

Popović, A., Krsmanović, A., Dragović, D., :Inspekcijiski nadzor finansijskog izvještavanja, Računovodstvo i revizija, Institut sertifikovanih računovođa CG, broj 4-5/2010. godine

Strategija i akcioni plan za unapređenje kvaliteta finansijskog izvještavanja, Podgorica, 2008.godine (www.mf.gov.me/http://www.gov.me/files/1239018029.pdf)

Šaponja, Dmitrović, Lj., Milutinović, S., „Mogućnosti unapređenja kvaliteta finansijskog izvještavanja u Srbiji“, XLI Simpozijum Zlatibor, 2010. godine

Škarić-Jovanović, K., Konceptualni okvir MSFI - (revizija ciljeva finansijskog izvještavanja i kvalitativnih karakteristika finansijskih izvještaja), FIN-RAR, Finansijske računovodstvo revizija, broj 2. godina XII, februar 2011.godine

Zakon o privrednim društvima (Sl. List RCG br. 06/02, Sl.list CG br. 17/07, 80/08),

Zakon o računovodstvu i reviziji (“Službeni list RCG”, broj 69/05 i “Službeni list CG”, broj 80/08)

<http://www.mf.gov.me/organizacija/racunovodstvo-i-revizija/101696/Saopštenje-Pocela-javna-rasprava-povodom-predloga-Zakona-o-izmjenama-i-dopunama-zakona-o-racunovodstvu-i-reviziji.html>

http://www.uns.ac.rs/sr/doktorske/perokobic/di_sertacija.pdf

Conclusion: *Aspiration for the harmonization of financial reporting and for achieving status of full member in the EU requires creation of high quality regulatory and institutional framework for accounting and audit, and therefore the necessity of radical reform of the existing legal and institutional framework and systems. The goal is to create transparent and simplified financial reporting framework adjusted to the needs for transition of the Montenegrin economy, which implies modification of valid existing legal measures aligned with the Acquis Communautaire of EU - LAS.*

In order to examine the quality of financial reporting in the capital market of Montenegro, we put emphasis on the perception of reliability (credible presentation) of instruments for financial reporting of companies that are listed on the A and B list, where we looked at specified entry from the point of the election of audit firms or we considered the auditor's opinion taking into account that it is one of the most important measure of the reliability of listed companies. Accordingly, we have concluded that after the 2008 we may notice a trend of reliability growth, either due to a slight recovery of the economy or to the additional amendments of the Accounting and Auditing Law and other improvements in financial reporting in accordance with the Strategy on improving financial reporting in Montenegro.

Starting from the most prominent segments of the legal and institutional framework in the field of accounting regulation we conclude that at the national level Montenegro has made significant strides to reform the intention of convergence and harmonization with European legislation. Montenegro encouraged the application of the Code of Ethics for Professional Accountants and improved the work of professional accounting organizations (the Institute), especially regarding the introduction of certain measures of control over the accounting function. The activities that have been made are not sufficient, but they represent a significant accounting progress (legal and institutional) compared to current practice.